

ארבעת מילין לגבל ולתפלה... –

'הנה להתפלל בעשרה הוא חיוב מצוה על האדם, ולא רק הדור ומעלה בעלמא, דהא לפרש"י פסחים דף מ"ו וחולין דף קכ"ב מחוייב לילך עד ד' מילין כשהוא לפניו בהולך בדרך, אף שטוב לפניו יותר ללון כאן, וגם מחוייב לחזור לאחוריו עד מיל. ונפסק כן בשו"ע סימן צ' סעיף ט"ו, ומזה מובן שעד מיל מחוייב לילך אף כשהוא בביתו, ומפורש כן בערוך השלחן סעיף כ' ובמ"ב ס"ק נ"ב... עכ"פ כיון שחזינן שצריך לטרוח הרבה מוכרחין לומר שהוא חיוב מצוה על האדם לתפלל בעשרה.

ומה שלא חייבו אף לטרוח טובא, הוא משום דאף במצות עשה דאורייתא איכא שיעורים שלא כבאיסורים שבכל אופן אסור, דלא נחשב אונס לא בהוצאת ממון ולא בטירחא להתיר האיסורין, דהא כשצריך להוציא הרבה ממון הוא אונס לפוטרו מהעשה, לכן גם טירחא היה שייך להחשיב אונס, אך הוא אונס קטן לגבי מצות הרבה, אף באלו שהן רק מדרבנן, ולכן במצוה זו דהצריכו להתפלל בצבור הקלו להחשיב זה לאונס כשהוא הלוך יותר ממיל.

והטעם אולי מכיון שעושה עכ"פ מעשה מצוה דתפלה באותה שעה, הקלו לפוטרו ממצוה זו דבצבור דוקא, אף באונס קטן זה דטירחא, ולא דמי לשאר מצוה אף דרבנן שלא יעשה כלום בענין המצוה כשיתעצל...! (מתוך אגרות משה או"ח ח"ב כז).

וכתב שם שאין להתיר לתלמיד-חכם להתפלל ביחידות מפני שרוצה ללמוד מאוחר בלילה ויקשה לפניו לקום להתפלל בצבור. וצ"ע בלשון תשובת הרא"ש (ד,יא) שמשמע לכאורה שאין בדבר איסור מדינא.

ובספר עמק ברכה (לגרא"א פומרנצ'יק – 'ברכות ק"ש') כתב שתפילה בצבור אינה ככל שאר חיובי דרבנן, ועל כן נראה שאסור להפסיק בברכות ק"ש לצורך תפילה בצבור, וכן עדיף ק"ש כוותיקין מתפילה בצבור. עכ"ד. (וע"ע באור הלכה נה ד"ה ומצוה; פרי יצחק ח"א ב; יביע אומר ח"א ד, ח ט; ס' הזכרון 'מנחת ירושלים' – עמ' רמד, מהגרא"י ולדינברג). וכן קריאת שמע בתפלין דוחה תפילה בצבור.

וע' בבאור הלכה (רלב ד"ה ואם), שבכל אלו שאמרו 'אם התחילו אין מפסיקין', כגון הסועד בזמן המנחה, אפילו התחיל באיסור – מן הדין אין צריך להפסיק אף אם עי"כ יאלץ להתפלל ביחידות, שלא הטריחוהו חכמים בדיעבד להפסיק מעיסוקו. ובספר 'תפילה כהלכתה' כתב שיש למחות ביד בעלי החנויות שמתפללים ביחידות. ולכאורה לפי דברי הבאור-הלכה הנ"ל אין כאן עבירה, ואין למחות. (ובלא"ה במקום הפסד ממון מותר, אך לא במקום מניעת ריוח. ע' משנ"ב צ סקכ"ט; שבט הלוי ח"ד ז).

וכן זקן שקשה עליו ההליכה לבית הכנסת, וכן מי שתש כחו, הגם שלא נפל למשכב – כתבו הפוסקים (ע' משנ"ב צ סקכ"ט; שו"ת משיב טעם מג) שמותר לו להתפלל ביחידות.

ואולם, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו כא,ג), שאסור לאדם ללכת לשם תענוג בעלמא, ללא סיבה של פרנסה או רפואה וכדו', למקום שאין בו מנין, שאסור להכניס עצמו למצב שתתבטל מצוה דרבנן. (ועע"ש לו).

ובנידון שדן באגרות-משה, אודות מניעת לימוד עד שעות מאוחרות, היה מקום לדון גם זאת באופנים מסוימים כשאר טירחות הנזכרות, שלא הטריחוהו בהם להתפלל בצבור. וכן יש מקום לדון כאשר מלמד לאחרים – ע' להלן קלג. במה שאמרו על אביי שלא נשא כפיו משום אונס, ופרש"י שהיה עוסק לתלמידיו בעת שהצבור נאספרים לבית הכנסת. וצ"ע.

דף קכג

'אבל לאחריו אפילו מיל אחד אינו חוזר. רב אחא בר יעקב אמר: ומינה, מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר' – יש מדייקים מכאן לשאר מקומות שנקטו לשון זו 'אפילו...'. – שבדוקא הוא. (ע' תרומת הדשן עד). ואולם אין הדבר מוסכם בין הראשונים – ע' במובא לעיל מז.

‘ליגיון העובר ממקום למקום ונכנס לבית – הבית תמא, שאין לך כל ליגיון וליגיון שאין לו כמה קרקפלין’ – הרמב"ם השמיט זאת. אפשר משום שפסק להלכה כר' שמעון, שמת נכרי אינו מטמא באוהל, (ודלא כמו שפסקו התוס' בכ"מ), והלא רוב קרקפליהן של נכרים הם, הלכך אין מקום לדין זה להלכה. (עפ"י חזון יחזקאל – תוספתא פ"ח. ולטומאת מגע לא חששו, שאם כן תיפוק ליה מצד מגע אנשי הליגיון עצמם, שהרי עשאו כובים.

בתורת-חיים פרש שהביאו כאן ברייתא זו, שאעפ"י שאותן עורות קרקפות הינם מעובדים, גזרו עליהם חכמים טומאה כבשר, כמו ששינו במשנתנו.

ומבואר שגזרה זו שגזרו חכמים על עור האדם, חלה גם בעור נכרי. אם משום שלא חילקו חכמים בתקנתם, אם משום הגזרה שמה יעשה אדם (עבד או גר) עורות אביו ואמו הנכרים שתיחים. וכן מפורש בשו"ת הרשב"א (סה).

‘עור שעל הצואר – רבי יוחנן בן נורי אומר: אינו חיבור’ – כאן רש"י מפרש שהעור שעל הצואר אינו מהווה חיבור לשאר העור, כדין עור החזה. ובגמרא (בע"ב) מפרש רש"י, שאפילו העור שעל הצואר עצמו אינו חיבור, היות ומתנתק מאליו, והנוגע בו אינו מטמא את הבשר, שאינו ‘שומר’. (וכתב התורא"ש שרש"י חזר בו, והדין עמו שחזר בו. (וע' מהרש"א ומהר"ם).

וכתב בספר נחלת דוד (ב"מ כ:): ‘מצינו רבות שרש"י חזר בו בגמרא מה שפרש במתניתין’.
וכן מצינו מקומות רבים שרש"י במשנה מפרש הפשט הפשוט, לאו דוקא כפי העולה ממסקנת הסוגיא. ערש"י כתובות סט: (ובתד"ה המשליש); משנה למלך סוטה ב,ו; רש"י יבמות נג; תיר"ט פאה ב,ב, מנחות ט,ד; מהרש"א יבמות נג. וע"ע יוסף דעת חגיגה כב.).

‘לא שנו אלא בטלית טבולת יום, דמיגו דלא חס עלה ואתבלה, לא חייס עליה וקרע לה רובה, אבל טלית שאינה טבולת יום – לא, גזרה דלמא לא אתי למיקרעה רובה’ – וכן הלכה. וצריך עיון בטליתות שלנו שאין אדם חס להכניסן למים, אפשר שתחול גזרת חכמים (כשתתחדש הטהרה בב"א) גם על טלית טבולת-יום. או שמה היות יוסף סוף לא גזרו חכמים בטבולת יום, אין להוסיף על גזרתם. (ע' מעין זה במובא לעיל קו. וי"ל).

(ע"ב) ‘עולת העוף לרבי אלעזר בר' שמעון ליגזר דילמא לא אתי למעבד רוב שנים... – כהנים זריזים הן’ – יש לשמוע מכאן שבשחיטת חולין אין להכשיר ברוב מצומצם, שהרי שחיטה לכל נמסרה, ויש לגזור שמה לא ישחט רוב. (כן הוכיח בפרי חדש יו"ד כא).

וכתבו האחרונים לדחות ראייה זו, כי דוקא במליקה לר' אלעזר בר' שמעון היה מקום לגזור שמה לא ימלוק רוב (לולא סברת 'כהנים זריזין הן'), כי ברצונו לצמצם כמה שיותר את המליקה, שהרי אסור להבדיל, כמו שכתב רש"י, (וכ"כ התוס' לעיל כא: ד"ה ואינו), אבל בשחיטה הלא מצוה לכתחילה לשחוט כל הסימנים. ואין מקום לגזור שמה לא ישחוט רוב. (ע"ע בחדושי הגרז"ר בענגיס ח"א נה. וע' במובא לעיל כט.).
וכבר נגע הרמב"ן בשאלה זו, שהקשה מדוע מקשה הגמרא ממליקה לראבר"ש ולא מקשה משחיטת חולין לכולי עלמא, לגזור שמה לא ישחט רוב. ותירץ, שבשחיטה אין לגזור, כי מה אכפת לו אם שחט רוב סימנים או כולם, אבל במליקת עולת העוף, מפני שנוח לו לאחוזו בראש ובגוף ולהזות, הרי זה דומה לטלית שחס עליה לקרעה כולה. ועוד תירץ (כעין הנ"ל), שבשחיטה לכתחילה שחט את כל הסימנים, ורק בדיעבד כשר, הלכך לא גזרו משום שחיטת דיעבד.

(הרמב"ן נקט (דלא כרש"י ותוס' ועוד), שסובר הגמרא כאן שגם לראבר"ש, אם רצה – מבדיל. ובוה מובנת קושית הגמרא, מדוע לא גזרו בעולת העוף שיבדיל, הלא הרשות לעשות כן.

ומובן בזה המשך דבריו, שכיון שכתב שהרשות בידו להבדיל, הקשה מדוע לא שאלו משהיטת חולין. אבל לרש"י ותוס', מעיקרא לא קשיא, כמו שכתבו האחרונים, כי רק במליקה שצריך לצמצמה יש מקום לגזור שמא לא יעשה רוב).

'כהנים זריזים הן' – לכאורה, דוקא הזריזים עלולים להכשל, שמתוך המהירות והזריזות אינם שמים לב כל כך ויכולים לטעות? – אולם ה'זריזות' אינה רק ברגלים אלא, אולי בעיקר, בראש; הכהנים מתמצאים במהירות מה עליהם לעשות, ומסדרים את העבודה באופן שלא ייכשלו. (הג"ר אברהם גרודינסקי. מובא בעלי שור ח"ב עמ' רנה).

'אי בטומאה דאורייתא הכי נמי, הכא במאי עסקינן בטומאה דרבנן...' – הרמב"ם הביא משנתנו כפשוטה, ולא הזכיר מאומה לחלק בין טומאה דאורייתא לדרבנן. וכבר עמדו על כך המפרשים. (ב"מ – של"שלמה נשאר ב'צריך עיון').

וכתב המשנה – למלך (כלים כג, יא): '... ולפי חומר הנושא נראה בעיני דרבינו הוקשה אליו קושיית הגמרא, דאמאי לא גזרינן נמי דלא אתי למיעבד אלא כדי אחיזה – דאין הגזירות דומות זו לזו, וכמו שכתבנו לעיל. גם מה שתירצו בגמרא ואוקמוה למתניתין בטומאה דרבנן הוא דוחק לאוקומי משנה סתמית בטומאה דרבנן דוקא... אשר על כן סבירא ליה לרבינו, דהמתרין, כפי שיטת המקשה שרצה לדמות הגזירות זו לזו תירץ לו דאיכא לאוקומי מתניתין בטומאה דרבנן, אבל לפום קושטא דמילתא אין הגזירות דומות זו לזו ומתניתין איירי בטומאה דאורייתא. ולא נעלם ממני מה שיש מן הדוחק בדרך זה שרבינו ידחה סוגית הגמרא מן הסברא. ועיין במה שאכתוב לקמן'. עד כאן מלשונו. בספר 'ליקוטי הלכות' לח"ח זצ"ל, לא העתיק הסוגיא להלכה, שמשנתנו מדברת רק בטומאה דרבנן – '... ומכל מקום אני פי מלך שמור, שלא להעתיק הסוגיא לדינא, כיון שהרמב"ם השמיטה. ואח"כ מצאתי במשנה למלך בפרק כ"ג שדוחק עצמו ליישב הקושיא. ע"ש'.

'טרפה ששחטה מטמאה במוקדשין' – אפשר לפרש בשתי פנים: מטמאה כאשר היא של מוקדשין. (כן פרש"י כאן. וכן הוכיח רעק"א מדברי הר"ה לעיל ע"ד). ואפשר לפרש שכל טרפה מטמאת מוקדשין שנוגעת בהם. (כן משמע מהרמב"ם – שאר אבות הטומאות ב,ח. וכן משמע מרש"י לעיל ע"ג. והעיר הגרעק"א על דברי המהרש"א (ע"ד), שנקט בפשיטות כפירוש הראשון, אף בדעת רש"י. ואין במשמע כן מפרש"י הנוכח. וע"ע: רש"י לעיל כ). ובזה מובן מה ששנינו 'בבהמה ובחיה בטמאה' – והלא אין חיה בקדשים. (ורש"י כתב דקאי רק על בהמה). (אור שמח – אה"ט ב,ח. ע"ש).

'כי קאמרי דחלים, היכא דקא צרי ליה להדיא, הכא במאי עסקינן במקצע ובא לו דרך סביבותיו' – לפרש"י, אם צרי (= מסדק ומבקע) לאורך או לרוחב – חלים (= מתרפא, כלומר מתחבר ע"י התפירה וחוזר להיות כבתחילה), ובזה דיבר ריש לקיש. ואם מקצע ובא דרך סביבותיו – אין יכול לתופרו כבתחילה. (וכן פרש הערוך).

ואולם בתשובת הרא"ש (תשובות נוספות – כג. מהדורת מכון ירושלים עמ' תעב) הגרסא הפוכה: 'התם דקא צרי ליה להדיא...' – כלומר אז העור לא חלים, כאשר מבקעו ביושר, אבל מקצע ובא דרך סביבותיו – חלים.